

THE IMPACT OF POLITICAL SITUATIONS ON GLOBAL ECONOMIC SECURITY**G. Abdurashitova***Doctor of Economic Sciences (DSc)***O.S. Umarov***Doctor of Philosophy (PhD) in Economics***ABOUT ARTICLE**

Key words: Geopolitical instability, economic security, Ukraine conflict, energy crisis, food security, labor migration, logistics chains, Uzbekistan's economy, regional threats, global inflation, Trans-Caspian transport corridor, international sanctions.

Received: 30.05.25**Accepted:** 01.06.25**Published:** 03.06.25

Abstract: This article provides an in-depth analysis of the impact of the conflict in Ukraine on international and regional economic security, with a particular focus on the Republic of Uzbekistan. It highlights the negative effects of the conflict on global energy and food supply chains, financial stability, logistics systems, and labor migration flows. Uzbekistan's responses to these challenges are examined, including the development of alternative transport corridors, promotion of domestic production, and the creation of strategic reserves to strengthen economic security. The findings suggest that ensuring regional stability requires a diversified foreign policy and greater economic self-reliance.

**СИЁСИЙ ВАЗИЯТЛАРНИНГ ДУНЁДАГИ ИҚТИСОДИЙ ХАВФСИЗЛИККА
ТАЪСИРИ****Г. Абдурашитова***иқтисодиёт фанлари доктори (DSc)***О.С. Умаров***иқтисодиёт фанлари бўйича
фалсафа доктори (PhD)***МАҚОЛА ҲАҚИДА**

Калит сўзлар: ГеоСИЁСИЙ беқарорлик, иқтисодий хавфсизлик, Украина можароси, энергетика инқирози, озиқ-овқат хавфсизлиги, меҳнат мигратсияси, логистика занжирлари, Ўзбекистон

Аннотация: Ушбу мақолада Украинадаги можаронинг халқаро ва минтақавий иқтисодий хавфсизликка, хусусан Ўзбекистон Республикасига бўлган таъсири чуқур таҳлил этилган. Можаронинг

иктисодиёти, минтақавий таҳдидлар, глобал инфляция, Транскаспий транспорт йўлаги, халқаро санкциялар.

глобал энергия ва озиқ-овқат занжирларига, молиявий барқарорликка, логистика тизимига, ҳамда меҳнат миграцияси оқимларига салбий таъсири ёритилган. Ўзбекистоннинг ушбу таҳдидларга қарши кўрган жавоб чоралари, жумладан муқобил транспорт йўлакларини ривожлантириш, ички ишлаб чиқаришни рағбатлантириш, ҳамда стратегик захираларни шакллантириш орқали иқтисодий хавфсизликни мустаҳкамлашга қаратилган саъй-ҳаракатлари таҳлил қилинган. Мақола натижаларига кўра, минтақавий барқарорликни таъминлашда диверсификациялашган ташқи сиёсат ва иқтисодий мустақиллик асосий омил сифатида кўрсатиб ўтилган.

ВЛИЯНИЕ ПОЛИТИЧЕСКИХ СИТУАЦИЙ НА ГЛОБАЛЬНУЮ ЭКОНОМИЧЕСКУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ

Г. Абдурашитова

Доктор экономических наук (DSc)

О.С. Умаров

Кандидат философских наук по экономике (PhD)

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Геополитическая нестабильность, экономическая безопасность, конфликт в Украине, энергетический кризис, продовольственная безопасность, трудовая миграция, логистические цепочки, экономика Узбекистана, региональные угрозы, глобальная инфляция, Транскаспийский транспортный коридор, международные санкции.

Аннотация: В данной статье подробно анализируется влияние конфликта в Украине на международную и региональную экономическую безопасность, в частности на Республику Узбекистан. Освещены негативные последствия конфликта для глобальных энергетических и продовольственных цепочек, финансовой стабильности, логистических систем и миграционных потоков рабочей силы. Рассмотрены ответные меры Узбекистана на данные вызовы, включая развитие альтернативных транспортных коридоров, стимулирование внутреннего производства и формирование стратегических резервов с целью укрепления экономической безопасности. Согласно результатам исследования, обеспечение региональной стабильности требует диверсифицированной внешней политики и экономической самостоятельности.

Кириш

Сўнги йилларда геосиёсий низолар ва ҳарбий қарама-қаршиликлар глобал иқтисодий хавфсизликка сезиларли даражада таҳдид солмоқда. Айниқса, 2022-йилнинг феврал ойида бошланган Россия-Украина уруши дунё иқтисодиётига кучли таъсир ўтказди. Бу можаро халқаро энергия бозорлари, озиқ-овқат хавфсизлиги, транспорт йўллари ва глобал молиявий тизим барқарорлигига жиддий салбий оқибатлар келтириб чиқарди.

Методология : Мақолани ёзишда қуйидаги илмий ва таҳлилий ёндашувлар қўлланилди:

1. Таҳлилий-услубий ёндашув – глобал ва минтақавий иқтисодий ҳолат статистик ва амалий таҳлиллар асосида кўриб чиқилди.
2. Тақослаш усули – урушдан олдинги ва кейинги иқтисодий кўрсаткичлар ўзаро солиштирилиб, асосий фарқлар ажратиб кўрсатилди.
3. Минтақавий тадқиқотлар усули – Марказий Осиё давлатлари, айниқса Ўзбекистон мисолида урушнинг бевосита ва билвосита таъсири ёритилди.
4. Емпирик маълумотларга таянган ёндашув – БМТ, Жаҳон банки, FAO, Халқаро валюта жамғармаси (IMF) ва Ўзбекистон давлат статистика қўмитаси томонидан эълон қилинган расмий статистик маълумотлар асосида таҳлил олиб борилди.

Натижалар: таҳлиллар қуйидаги асосий натижаларни берди:

1. Геосиёсий беқарорлик ва глобал иқтисодий хавф
Украинадаги вазият глобал геосиёсий барқарорликни издан чиқарди. Ҳарбий можаролар:

глобал инвесторлар орасида ишончсизликни кучайтирди;
санксиялар ва савдо чекловлари туфайли халқаро савдо ҳажмининг қисқаришига олиб келди;

иқтисодий прогнозларнинг ноаниқлигини оширди.

Хусусан, Европа Иттифоқи ва Россия ўртасидаги энергия алоқаларининг издан чиқиши Европа энергетика бозорида нархлар ўсишига сабаб бўлди. Бу эса бошқа давлатларга ҳам энергия нархлари орқали билвосита босим кўрсатмоқда.

Украинадаги қуролли можаро XXI асрнинг энг муҳим геосиёсий инқирозларидан бири бўлиб, у халқаро муносабатлар, савдо алоқалари ва сармоя оқимларига жиддий таъсир кўрсатмоқда. Россия ва Украина ўртасидаги уруш фақат икки давлат доирасида қолмай, бутун дунё миқёсида иқтисодий тизимларнинг барқарорлигига таҳдид солмоқда [1].

1.1 Глобал инвесторлар ва ишонч инқирози

Уруш бошланиши билан глобал молия бозорларида юқори даражадаги беқарорлик кузатилди. Инвесторлар учун сиёсий хавфнинг ошиши:

Капитал оқимининг ривожланаётган давлатлардан чиқиб кетишига олиб келди. Масалан, 2022-йилда МДХ ва Марказий Осиё давлатлари фонд бозорларидан миллиардлаб доллар миқдорида сармоялар олиб чиқиб кетилди.

Халқаро рейтинг агентликлари томонидан (Моодйъс, С&П) кўплаб мамлакатлар рейтинги пасайтирилди ёки «салбий прогноз» деб баҳоланди.

Корхоналар ва йирик инвесторлар узоқ муддатли режалаштиришдан воз кечиб, қисқа муддатли хавфсиз активларга (олтин, АҚШ облигатсиялари) ўтди.

Бу ҳолат глобал иқтисодий ўсиш суръатининг пасайишига, янги лойиҳаларнинг тўхтаб қолишига ва ишсизлик даражасининг ошишига сабаб бўлди.

1.2 Санксиялар ва савдо чекловлари таъсири

Россияга қарши жорий этилган кэнг қўламли иқтисодий санксиялар — банк тизимидан узиш (SWIFTдан чиқариш), энергетика секторига чекловлар, технологиялар экспортини тўхтатиш — нафақат Россия иқтисодиётига, балки глобал савдо занжирларига ҳам зарар Етказди:

Халқаро савдо ҳажми 2022-йилда ўсиш ўрнига секинлашди; Жаҳон савдо ташкилоти (WTO) маълумотларига кўра, ўша йили глобал савдо ҳажми атиги 2,7% га ўсди (2021-йилда бу кўрсаткич 9,7% бўлган).[2]

Глобал логистика тизими издан чикди: Европа орқали ўтадиган темирйўл ва автомобил йўлларида юк ташиш ҳажми камайди, бу эса Етказиб бериш муддатининг узайишига олиб келди.

Хомашё бозорларида беқарорлик кучайди — мис, палладий, никеллар каби муҳим металлар Етказиб беришдаги узилишлар саноат ишлаб чиқаришига таъсир кўрсатди.

1.3 Иқтисодий прогнозларнинг ноаниқлиги

Жаҳон банки, Халқаро валюта жамғармаси (ИМФ) ва бошқа ташкилотлар глобал иқтисодий ўсиш бўйича башоратларини бир неча бор пасайтирди. Масалан, ИМФ 2022-йилги глобал ўсиш прогнозини дастлабки 4,4% дан 3,2% га туширди. Бу пасайишнинг асосий сабаблари орасида Украинадаги уруш, энергия нархларининг ўсиши ва санксиялар натижасида юзага келган глобал иқтисодий занжирларнинг узилиши бор.

Корхоналар ўз ишлаб чиқариш ва экспорт-импорт режаларини қайта кўриб чиқишга мажбур бўлишди.

Банклар ва молиявий институтлар кредит сиёсатларини кескинлаштирди, бу эса ишлаб чиқаришга инвестиция киритиш ҳажмини камайтирди.

1.4 Энергетика бозоридаги бекарорлик

Европа Иттифоқининг Россия нефт ва газига қарамлиги тарихан юқори бўлган. Можаро ортидан:

Россиядан Европага газ оқими 2021-йилга нисбатан 80% га камайди.

“Газпром” компаниясининг экспорт ҳажми тарихий минимум даражага тушди.

Европа Иттифоқи давлатлари ЛНГ (сувиқлаштирилган газ) импортига, айниқса АҚШ ва Қатар газига о'та бошлади. Бу эса ЛНГ бозорида глобал рақобатни кучайтирди ва нархларни кескин оширди.

Энергия нархларининг ошиши Европада инфляцияни рекорд даражага — Германияда 2022-йилда 10% дан ошишига олиб келди. Нархларнинг глобал даражада ошиши эса саноат ишлаб чиқариш харажатларини кўпайтириб, истеъмолчилар харид қобилиятига салбий таъсир кўрсатмоқда.

2. Энергетика хавфсизлигига таъсири

Россия ва Украина дунё бозорида муҳим энергия экспортёрлари ҳисобланади. Можаро сабабли:

Россиянинг табиий газ ва нефт экспорти санкциялар таъсирида чекланган;

Европа давлатлари муқобил энергия манбаларига ўтишга мажбур бўлмоқда;

энергия нархлари глобал миқёсда ошди, айниқса ривожланаётган мамлакатлар бундан кўпроқ зарар кўрмоқда.

Россия ва Украина нафақат Евроосиё минтақасида, балки бутун дунё энергетика тизимида муҳим ўрин егаллайди. Россия нефт, табиий газ ва кўмир экспорти бўйича дунёдаги энг йирик Етказиб берувчилардан биридир, Украина эса кўплаб газ қувурлари ва транзит йўллари орқали Европа бозорини Россия газы билан таъминлаб келган. Украинадаги можаро бу мураккаб энергетик тизимни издан чиқарди ва глобал миқёсда энергетика хавфсизлигига жиддий таҳдид туғдирди.

2.1 Россиянинг энергия экспортига санкциялар

Украинадаги можаро бошланганидан сўнг, Ғарб давлатлари Россияга нисбатан энергетика секторини ҳам қамраб олувчи қатор санкциялар жорий етдилар. Улар қуйидагиларни ўз ичига олади:

Россия нефтининг Европа бозорига экспорти чеклаб қўйилди. 2022-йил декабридан бошлаб Европа Иттифоқи Россиядан нефт импортини тўхтатди, 2023-йил февралидан бошлаб эса нефт маҳсулотларига нисбатан ҳам ембарго кучга кирди.

Гарбий технологиялар ва ускуналар экспорти тақиқланиб, Россиянинг янги энергетика лойиҳаларини ривожлантириш имкониятлари чеклаб қўйилди.

Гарбий компаниялар, жумладан Шелл, БП, ЕххонМобил каби йирик энергетика компаниялари Россиядаги лойиҳалардан чиқиб кетди.

Натижада Россиянинг умумий газ экспорти 2021-йилдаги 250 миллиард куб метрдан 2023-йилда 100 миллиард куб метрдан камроқ миқдорга тушди. Бу эса нафақат Россия иқтисодиётига, балки унга боғлиқ бўлган кўплаб давлатларнинг энергия таъминотига ҳам таъсир кўрсатди.

2.2 Европанинг муқобил энергия манбаларига ўтиши

Санксиялар ва газ оқимининг камайиши Европа давлатларини энергетика сиёсатини тубдан қайта кўриб чиқишга мажбур қилди:

Норвегия, АҚШ ва Қатар билан ЛНГ (сувиқлаштирилган табиий газ) бўйича янги шартномалар имзоланди. Европа 2022–2023-йилларда тарихий даражада кўп ЛНГ импорт қилди.

Янги терминал ва қувурлар инфратузилмаси қурилди. Германия 2023-йил давомида бир неча мобил ЛНГ терминалларини ишга туширди.

Қайта тикланувчи энергия манбаларига сармоя кўпайди. Хусусан, шамол ва қуёш энергияси лойиҳалари учун Европа Иттифоқи қўшимча 300 миллиард Евро миқдорида маблағ ажратишни режалаштирди.

Шу билан бирга, қисқа муддатда кўплаб давлатлар кўмирга қайтди, бу эса экологик барқарорликка салбий таъсир кўрсатмоқда.

2.3 Глобал энергия нархларининг ўсиши

Украинадаги можаро ва Россияга қарши санксиялар глобал энергия бозорида таклиф ва талаб мувозанатини издан чиқарди. Бу эса:

2022-йилда Брент маркали нефт нархининг 130 АҚШ долларигача кўтарилишига;

Европада газ нархларининг 10 баравар ортишига;

кўмир, электр энергияси ва транспорт ёқилғилари нархининг рекорд даражага Етишига олиб келди [3].

Бу нархлар ўсиши айниқса ривожланаётган ва энергияга импорт орқали боғлиқ давлатларга оғир зарба берди:

Нархлар инфляцияни кучайтирди, бу эса аҳолининг харид қобилиятини пасайтирди.

Саноат ишлаб чиқариш харажатлари ортиди, бунинг оқибатида экспорт рақобатбардошлиги заифлади.

Ижтимоий норозиликлар кучайди. Кўплаб давлатларда энергия субсидия тизими барқарор ишламай қолди.

2.4 Марказий Осиё ва Ўзбекистонга таъсири

Ўзбекистон учун ҳам энергетика хавфсизлиги Украинадаги вазият фонида долзарб муаммога айланди:

Россия газига бевосита тобе емаслигига қарамай, нархлар ўсиши Ўзбекистон учун импорт нархларига босимни кучайтирди.

Энергетика лойиҳаларини молиялаштиришда ноаниқликлар юзага келди. Халқаро сармоядорлар сиёсий хавф туфайли еҳтиёткорлик билан ҳаракат қилмоқда.

Ички энергетика тизимининг модернизатсияси зарурати кескин ортди. Бу борада Ўзбекистон “Яшил энергетика”га ўтишни тезлаштириш, қуёш ва шамол электр стансияларини ривожлантириш орқали ўз хавфсизлигини мустаҳкамлашга интилоқда.

3. Озиқ-овқат хавфсизлигига таъсири

Украина дунёнинг йирик ғалла экспортёрларидан бири. Уруш туфайли:

ғалла, маккажўхори ва кунгабоқар ёғи экспорти сезиларли даражада камайди;
дунё бўйича озиқ-овқат нархлари кескин ошди;

Африка ва Осиёдаги ижтимоий заиф гуруҳлар озиқ-овқат танқислигига учради.

БМТ ва бошқа халқаро ташкилотлар бу борада гуманитар ёрдам механизмларини кучайтиришга уринмоқда, аммо барқарор Ечимга ҳали еришилмаган.

Украинадаги қуролли можаро дунё озиқ-овқат тизимига жиддий зарба берди. Украина ва Россия жаҳонда муҳим ғалла, маккажўхори ва кунгабоқар ёғи Етказиб берувчилари ҳисобланади. 2021-йил ҳолатига кўра, ушбу икки давлат глобал буғдой экспортининг қарийб 30 фоизини, кунгабоқар ёғи экспортининг эса 75 фоизини ташкил этар эди. Уруш натижасида бу экспорт йўллари жиддий тўсқинликка учради, портлар ишдан чиқди, ҳосил Етиштириш ва йиғим-терим ишлари издан чиқди. Натижада глобал озиқ-овқат хавфсизлиги сустралди ва нархлар жиддий кўтарилди.

3.1 Ғалла, маккажўхори ва ёғ маҳсулотлари экспортининг пасайиши

Уруш бошланиши билан Украина Қора дэнгиз портлари, хусусан, Одесса, Южный ва Чорноморск портлари орқали экспорт қилинадиган миллионлаб тонна ғаллани жўнатиш имкониятидан маҳрум бўлди. Бу ҳолат қуйидаги оқибатларга олиб келди:

Украина экспорти 2022-йилда 50–60% га камайди, айниқса буғдой, арпа, маккажўхори ва кунгабоқар ёғи Етказиб бериш кескин пасайди.

Россияга қарши жорий этилган санкциялар ҳам унга боғлиқ бўлган экспорт йўллари тораитирди. Гарчи Россия ғалла экспортини давом еттирган бўлса-да, логистика ва молиявий тўлов тизимидаги чекловлар Етказиб беришни қийинлаштирди.

Транспорт харажатлари ва суғурта ставкалари ошди. Бу эса маҳсулот нархига бевосита таъсир қилди.

Шу сабабли, айниқса экспортга қарам давлатлар — Яқин Шарқ, Шимолий Африка ва Жанубий Осиёда озиқ-овқат таъминоти издан чиқди.

3.2 Глобал озиқ-овқат нархларининг ўсиши

БМТнинг Озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги ташкилоти (ФАО) маълумотларига кўра:

2022-йил баҳорида ФАО озиқ-овқат нархлари индекси рекорд даражага – 159.7 пунктга кўтарилди (2021-йилга нисбатан 40% дан ортиқ ўсиш) [4].

Ғалла маҳсулотлари нархи 20–40% гача ошди, кунгабоқар ва ўсимлик ёғи нархи эса айрим бозорларда икки баравар кўпайди.

Нархларнинг ўсиши инфляцияни оширди, бу эса аҳоли харид қобилиятининг пасайишига ва кўплаб давлатларда ижтимоий норозиликлар кучайишига олиб келди (мисол учун: Миср, Тунис, Ливан каби давлатларда оммавий норозиликлар юз берди).

3.3 Ижтимоий заиф гуруҳларнинг озиқ-овқат танқислигига учраши

Озиқ-овқат таъминотидаги узилишлар:

Африка қитъасида — айниқса Сомали, Судан, Ефиопия, Буркина-Фасо каби мамлакатларда қурғоқчилик билан бирга очарчилик хавфини кучайтирди.

Жанубий Осиёда эса — Покистон, Афғонистон ва Бангладешда ғалла ва ёғ маҳсулотлари нархлари ошиб кетди, камбағал қатламлар асосий маҳсулотларга бўлган эҳтиёжини қондира олмай қолди.

БМТнинг WFP (World Food Programme) ташкилоти 2022-йилда 345 миллион одам озиқ-овқат танқислигига дуч келганини маълум қилди — бу 2020-йилга нисбатан қарийб икки баравар кўпдир [5].

Бундай шароитда озиқ-овқат импортига таянадиган ривожланаётган мамлакатлар, жумладан Ўзбекистон учун ҳам вазият жиддий муаммоларга сабаб бўлди.

3.4 Гуманитар ёрдам ва халқаро механизмлар

Халқаро ташкилотлар вазиятни юмшатиш мақсадида қуйидаги чораларни амалга оширди:

“Қора дэнгиз ғалла ташаббуси” (Бласк Сea Граин Инициативе): БМТ ва Туркия воситачилигида Украина портларидан ғалла экспортини тиклаш бўйича вақтинчалик

келишувга еришилди. Ушбу ташаббус орқали миллионлаб тонна ғалла Африкага Етказиб берилди.

Гуманитар ёрдам дастурлари кэнгайтирилди, аммо уларнинг ҳажми мавжуд эҳтиёжларни қоплаш учун Этарли емас.

Кўплаб давлатлар озиқ-овқат экспортига вақтинча чекловлар қўйди, бу эса глобал бозордаги тақчилликни янада кучайтирди [6].

3.5 Ўзбекистон учун хулоса

Ўзбекистон озиқ-овқат маҳсулотларининг бир қисмини импорт қилади, айниқса кунгабоқар ёғи, буғдой ва ун маҳсулотлари бўйича ташқи бозорга қарамлик мавжуд. Украинадаги уруш:

Импорт харажатларини оширди;

Ички инфляцияни тезлаштирди;

Озиқ-овқат хавфсизлиги стратегиясини қайта кўриб чиқишга асос яратди.

Шу сабабли Ўзбекистон ўз агрокластерларини ривожлантириш, ички ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш ва захира тизимини мустаҳкамлаш орқали озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашга ҳаракат қилмоқда.

4. Минтақавий хавфсизлик ва Ўзбекистонга таъсири

Ўзбекистон каби Марказий Осиё давлатлари учун Украинадаги вазият қуйидаги жиҳатларда иқтисодий хавфсизликка таҳдид солмоқда:

Экспорт-импорт рисклари: Россия ва Украина орқали ўтувчи транзит йўллари чеклангани Ўзбекистоннинг ташқи савдосига салбий таъсир кўрсатди.

Валюта барқарорлиги: Рубл ва бошқа валюталардаги тебранишлар минтақа валюталарига босимни оширди.

Меҳнат миграцияси: Россиядаги иқтисодий инқироз ўзбек меҳнат мигрантларига салбий таъсир кўрсатмоқда.

Бундан ташқари, иқтисодий хавфсизликни таъминлаш мақсадида Ўзбекистон муқобил транспорт йўлакларини (Транскаспий маршрути) ривожлантириш, озиқ-овқат захираларини яратиш, маҳаллий ишлаб чиқаришни рағбатлантириш орқали ташқи зарбаларни камайтиришга ҳаракат қилмоқда [7].

Украинадаги қуролли можаро нафақат Европа ва Россияни, балки ундан географик жиҳатдан узоқ бўлган, аммо иқтисодий жиҳатдан бевосита боғланган Марказий Осиё давлатларини ҳам жиддий таъсир остига олди. Хусусан, Ўзбекистон учун бу вазият минтақавий барқарорлик, ташқи иқтисодий алоқалар, молиявий мувозанат ва меҳнат миграцияси каби соҳаларда янги хавф-хатарларни юзага келтирди. Ушбу таҳдидлар

мамлакатнинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш борасида стратегик ёндашувларни талаб қилмоқда.

4.1 Экспорт-импорт рисклари ва логистика чекловлари

Ўзбекистон иқтисодий алоқаларининг катта қисми Россия орқали транзит қилинади. Уруш ва унга жавобан киритилган халқаро санкциялар натижасида Россия ва Украина ҳудудларидаги асосий транспорт ва юк ташиш йўллари (темир йўл, автомобил, порт ва ҳаво транспорти) қисман издан чиқди [8]. Бу ҳолат:

Товар айланмаси вақтининг узайишига ва транспорт харажатларининг ошишига сабаб бўлди;

Европа бозорларига экспорт қилиш имкониятини қисқартирди, чунки Россия орқали транзит хавфли ва иқтисодий жиҳатдан қимматга тушмоқда;

Импортга боғлиқ тармоқларда (хусусан, саноат ускуналари, кимё ва озиқ-овқат маҳсулотлари) тақчиллик ва нархлар ўсишига олиб келди.

Натижада, Ўзбекистон ташқи иқтисодий сиёсатини диверсификация қилиш заруратини янада чуқурроқ англаб Етди.

4.2 Валюта барқарорлиги ва молиявий оқимлар

Украинадаги можародан сўнг Россия рублининг қадрсизланиши ва глобал молия бозорларидаги беқарорлик Марказий Осиё давлатлари валюталарига ҳам босимни оширди [9]:

2022–2023-йилларда Ўзбекистон сўмининг АҚШ доллариға нисбатан қадрсизланиши кузатилди, бу эса импорт қилинган маҳсулотлар нархининг ошишиға олиб келди;

Россиядаги валюта конвертацияси ва пул ўтказмаларидаги чекловлар мигрантлар юборадиган даромадларнинг ҳажмиға ва барқарорлиғиға салбий таъсир қилди;

Инвесторлар минтақавий сиёсий хавф омиллари кучайганини инobatға олиб, сармоя киритиш борасида еҳтиёткорликни кучайтирди.

Молиявий сектор учун бу ҳолат кредит ресурсларининг қимматлашуви, ташқи қарз олиш шартларининг оғирлашуви ва фискал сиёсатға бўлган босим ортишини англатади.

4.3 Меҳнат мигратсияси ва ижтимоий оқибатлар

Россияда ўзбек меҳнат мигрантлари учун энг йирик бозор бўлиб, ҳар йили миллионлаб фуқаро у ерга боради. Россия иқтисодиётидаги инқироз:

Мигрантлар даромадининг камайиши, пул жўнатмаларининг (ремиттансес) қисқариши ва айрим ҳолларда уларнинг юртға қайтиб келишиға олиб келмоқда;

2022-йилда Ўзбекистонга пул ўтказмалари ҳажми аввалги йилларга нисбатан ўзгарган бўлса-да, бу ҳажмлар кўп жиҳатдан рубл инфляцияси ва сунъий қўллаб-қувватлаш ҳисобига бўлган, аммо узоқ муддатда бу барқарор емас;

Мигрантларнинг ортга қайтиши ички меҳнат бозорига босимни кучайтириб, ишсизлик ва ижтимоий норозиликлар хавфини оширади.

Шу сабабли Ўзбекистон меҳнат мигратсиясига боғлиқликни камайтириш, ички бандликни ошириш ва хорижий мамлакатлар билан диверсификациялашган мигратсия сиёсатини юритиш зарурати билан юзлашмоқда.

4.4 Қарши чоралар: Ўзбекистоннинг стратегик ёндашувлари

Ўзбекистон ушбу хавф-хатарларга жавобан ўзининг иқтисодий хавфсизлик стратегиясини қуйидаги йўналишларда кучайтирмоқда:

Транскаспий халқаро транспорт йўлаги (ТИТР): Ўзбекистон Каспий дэнгизи орқали Озарбайжон–Грузия–Туркия йўналиши орқали Европага чиқиш имконини берувчи альтернатив йўллари ривожлантиришга алоҳида ётибор қаратмоқда.

Озиқ-овқат ва стратегик захираларни шакллантириш: Ташқи шокларга қарши ҳимоя сифатида ички захира механизмлари йўлга қўйилмоқда.

Маҳаллий ишлаб чиқаришни рағбатлантириш: Имтиёзлар, субсидиялар ва инвестицион лойиҳалар орқали Ўзбекистон ички эҳтиёжларини қондиришни ички манбалар ҳисобидан йўлга қўйишга интиломоқда [10].

Минтақавий ҳамкорликни мустаҳкамлаш: Қозоғистон, Тожикистон, Туркменистон каби қўшни давлатлар билан савдо, энергетика ва транспорт соҳаларида интеграциялашув кучаймоқда.

Муҳокама

Тадқиқот натижаларига кўра, Украинадаги ҳарбий можаронинг иқтисодий хавфсизликка бўлган таъсири қуйидагича гуруҳланади:

Глобал даражада:

- Энергетика ва озиқ-овқат хавфсизлиги издан чиқди.
- Товар ва молия бозорларидаги ноаниқлик сармоядорлар ишончини камайтирди.
- Нархларнинг ошиши ижтимоий нотинчликлар хавфини кучайтирди.

Минтақавий даражада:

• Россия орқали ўтадиган транспорт-логистика йўллариининг блокляниши Ўзбекистон ташқи савдосига салбий таъсир қилди.

• Россия иқтисодиётидаги инқироз мигрантлар ва уларнинг пул ўтказмаларига босимни оширди.

- Минтақа валюталари, жумладан сўм барқарорлигига таҳдид кучайди.

Ўзбекистон контекстида:

- Ўзбекистон иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш учун муқобил ташқи иқтисодий йўналишларни (Транскаспий йўлаги) кучайтиришга киришди.

• Ички ишлаб чиқаришни рағбатлантириш, озиқ-овқат захираларини яратиш ва импортга қарамликни камайитириш орқали узоқ муддатли хавфсизлик кафолатини таъминлашга интилоқда.

Шундай қилиб, Украинадаги уруш иқтисодий хавфсизлик тушунчасини қайта кўриб чиқишни, барқарорликни таъминлашда кўпроқ ички ресурсларга таянишни ва минтақавий кооператсияни кучайтиришни зарур қилади.

Хулоса

Украинадаги ҳарбий инқироз халқаро иқтисодий хавфсизлик тизимида жиддий синов бўлди. Энергия, озиқ-овқат ва молиявий барқарорлик соҳаларида юзага келган таҳдидлар нафақат можарога бевосита алоқадор давлатларни, балки бутун дунёни қамраб олди. Марказий Осиё, жумладан, Ўзбекистон учун ушбу вазият ўз иқтисодий хавфсизлик стратегиясини қайта кўриб чиқиш ва турғун ривожланишга қаратилган чора-тадбирларни жадаллаштириш заруратини туғдирди. Украинадаги геосиёсий беқарорлик бугунги кунда глобал иқтисодий хавфсизликнинг энг жиддий таҳдидларидан бири бўлиб қолмоқда. Инвесторлар ишончининг пасайиши, савдо-сотикдаги узилишлар, санкцияларнинг домино эффекти ва энергия инқирози глобал иқтисодий тизимни барқарорликдан узоқлаштирмоқда. Бу эса кўплаб мамлакатларни, жумладан Ўзбекистонни, янги стратегик йўналишлар излашга ва ўз ички иқтисодий барқарорлигини мустаҳкамлашга мажбур қилмоқда. Украинадаги можаро глобал энергия сиёсатининг йўналишини тубдан ўзгартирди. Россиянинг энергия экспортида чекловлар, Европанинг стратегик бурилиши, нархларнинг кескин ўсиши ва ривожланаётган мамлакатларга босим – буларнинг барчаси глобал энергетика хавфсизлигини ноаниқ ва беқарор ҳолатга олиб келди. Ўзбекистон каби давлатлар учун бу ҳолат муқобил энергия манбаларини излаш, энергия тежамкор технологияларни жорий этиш ва ҳудудий ҳамкорликни чуқурлаштириш орқали хавфсизликни таъминлаш заруратини кучайтирмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Food and Agriculture Organization (FAO). (2022). The State of Food Security and Nutrition in the World.
2. International Monetary Fund (IMF). (2023). World Economic Outlook Database.
3. World Bank. (2023). Ukraine Economic Update – April 2023.

4. European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). (2022). Regional Economic Prospects.
5. BMT Gumanitar Yordam Koordinatsiyasi Boshqarmasi (OCHA). (2023). Ukraine Crisis: Humanitarian Response Overview.
6. Uzbekistan Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasi. (2024). Iqtisodiy faoliyat tahlillari hisobotlari.
7. Jahon Oziq-ovqat Dasturi (WFP). (2022–2023). Global Hunger Index Reports.
8. UNCTAD. (2023). Trade and Development Report.
9. Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий Тадқиқотлар ва Ислохотлар Маркази (ЦИЭИ). (2023). Ўзбекистон ташқи иқтисодий алоқалари таҳлили.
10. BBC News Uzbek. (2022–2024). Ukraina mojarosi va Markaziy Osiyo iqtisodiyoti tahlillari.